

Ily körülmények és adathiány mellett Bíró három mester, ú. m. Blau-
man Eberhard János, s talán Gindtner Ferenc és Jung József, esetleges, de
adatokkal nem bizonyítható működésével vet számot, midőn Zsibó építése
ügyét tárgyalja; írásos adatok híjján azonban kénytelen a stílus-kritikai
alapon maradni. Fejtegetései kiváló kritikai s éles megfigyelő és külön-
böztető készségről tesznek biznyságot, de még nyílt kérdéseket hagynak.
Csak az bizonyos, hogy a kastély, melynek első részletes leírásával egy
1810-ben fölvetett leltárban találkozunk, akkor rég készen volt. Bíró a XVIII.
és XIX. századforduló tájára teszi azt az időt, mikor Ugrai László, a
kiváló magyar építőmérnök is dolgozott a zsidói kastélyon. E tekintetben az
egykorú erdélyi levelezésektől még adatokat remélhetünk.

Bíró József mindenesetre így is derekas, szép munkát végzett, midőn
Erdély egyik legnagyobb és leghíresebb kastélya építéstörténetére fényt
igyekezett deríteni s méltatta annak művészettörténeti multját és szépségeit.

Kelemen Lajos

KOVÁCS ZOLTÁN KÉPEINEK KIÁLLÍTÁSA

Kolozsvár, 1943. március 7—15.

A kiállításon első benyomásunk az, hogy komoly igényű, nagy művészi
feladatokat vállaló, sokat küzködő ember alkotásaival kerültünk szembe.
Ez az érzés a képek tüzetes szemlélete során még jobban mélyül, s mintegy
alaphangját adja a kiállításnak. A képek külön-külön való nézésekor az itt-
ott talált kiforrotlanságokat és stílustöréseket feledtetik azok az erők, ame-
lyek valamennyi képén fel-felesillanó szépségükkel biztos mutatói Kovács
Zoltán mély művészi becsúgyának s tagadhatatlan értékű tehetségének.
Méltatlan lenne Kovács Zoltán művészi egyéniségéhez, ha első jelentkezése-
kor csak dicsérettel s erényeinek kiemelésével fogadnók. A képeiből sugárzó
tehetség és lendület szinte megköveteli a komoly szót, a becsületes, mélyre-
ható bírálatot.

Művei közt két, élesen szétváló sorozatot figyelhetünk meg, az egyikbe
falfestmény-sorozatai, a másikba önvalomás-szerű jegyzetei, kisebb képei
tartoznak. Ezt a két sorozatot nem csupán az választja el egymástól, hogy
a fal kötöttebb művészete más előadást kíván, mint a pillanatnyi hangula-
tokat engedelmesen követő olajfesték. Két olyan út áll előttünk, amelyek nem
érintkeznek egymással s az egyiket ismerve, nem alkothatunk magunknak
fogalmat a másik szépségeiről.

Nézzük elsősorban nagyigényű falképtervét, a Bencés szenteket.
Nagyvonalú, kiegyensúlyozott szép terv. Középen a paradicsomi négy folyó
szikláján áll Krisztus, a négy folyó vizét szomjas szarvasok szüresölik. Két-
oldalt a magyar király-szentek állanak, fent pedig (két kissé akartan egy-
ügyű mozgású) angyal röppen, a középtengely jobb- és baloldalán pedig
mintha ó-ikonokból léptek volna ki a komoly egyházatyák s a színes fa-
metszetekre emlékeztető, enyhebánatú apácák. A világosságban tartott nagy
képfelület alján a búcsúsok sötét tömbje alkotja az előteret. Az irreális
térben és méreteken tervezett falkép tiszta színezése s feltétlen biztonságú
rajztudása elsőrangú alkotássá emeli a kompozíciót. A néhány vonallal
megrajzolt jámbor szentek arca, mozgása igen jó s a kép egésze is szinte
követeli a nagy méreteken való megvalósítást. Kovács Zoltán határozott
művészi egyéniségét mutatja, hogy falképe mind építményében, mind pedig
részleteiben mentes Aba-Novák hatalmas ígézetétől. Itt-ott a rajz fölényes

biztonsága s a vonalak könnyedsége emlékeztet erre a rubensi méretű nagy magyar freskófestőre.

A Szent László legenda köré fűződő falfestménytervek, egy sajátos, felvett stílus jegyében születtek, s tegyük mindjárt hozzá, hogy ez a stílus nem egyéni s így ezek, az egyébként kitűnő szerkesztési képességet mutató tervek sokkal kevésbé értékesek, mint nagy templomi falképe. A legtöbb frissesség közülük a Nagy katonák című kaszárnyafal tervében van. A többiekben zsákszerű karokkal s lábakkal ellátott emberek ágálnak. Sajnos, a vonalak és tömegek egyszerűsége mögött nem érezzük azt a monumentális hatást, amelynek kedvéért érdemes lett volna a szabad csapongású lírai mozdulafűzés elhagyásával a zárt stilizálás útjára lépni. Papírizú tervek ezek, mind az ember, mind a lovak másodélményből születtek, nicsen meg bennük az átélés kényszerűségének ereje. Kétségtől igaz az, hogy ennek ellenére mind színekben, mind vonaljátékukban kellemes megjelenésűek, ez az artisztikum azonban csak az ízlés s nem a művészi átélés jegyében fogant. Mindenképen értékeljük Zrínyi Miklós'ának képi szimbolizmusát. A történeti gondolat újszerű s igen ötletes megfogalmazása. Mintha ennél a tervnél a kivitel merevsége is kevésbé lenne bántó. Összegezve azonban falfestményterveinek második csoportjáról mondanivalóinkat, mindenképen azt kell megállapítani, hogy stílusuk templomi falképéhez s kisebb képeihez viszonyítva is, szegényes. Nem szerencés dolog, hogy ez a mély színlátómásokkal s képi szimbolizmussal megáldott művész, önként vállalt élettelen dróthálóba sűríti alakjait s szegényes színzésével pállottá teszi a kép felületét. Van ugyan kisebb képei legyémelyikén is (nemes értelemben vett) művészi póz. Nyilván mindkét esetben arról van szó, hogy Kovács Zoltán túl hamar végleges formába akarja önteni látomásait, s így nem várja ki, míg belőle forrik ki stílusa, hanem egy — esetleg őszintének érzett — kész forma alakítgatásával igyekszik az utat megrövidíteni. Ez jó lehet epigonoknak, de nem jó út Kovács Zoltánnak. Megvan ereje s képessége ahhoz, hogy maga alkossa meg mondanivalói stílusát. Szép képeinek sora bizonyosság arra, hogy mélyből jövő élményei meg tudták teremteni saját színfűzésüket s formai építményüket.

A falképnek jelzett Farsang című hatalmas vászna egyike legkevesebbé sikerült alkotásainak. Képességeit itt csupán néhány remek részlet jelzi. A kép terét mulató, ivó s táncoló alakok töltik ki. A sötétben tartott, tiszta színekkel benépesített felületekben mintegy síkokban vág bele a fény s a kompozíció középpontjában, a táncoló pár alakjában, kigyulnak a színek. Az alakok mozgásértékét valósággal lefokozza, hogy emberek helyett emberforma zsákokat ábrázol, olyanképen, mint falképtervein. Ez azonban nem a leglényegesebb hiba. A nagy felületet rálátásból népesíti be a festő, az alakokban azonban nincsen meg az a dinamika, amelyet a felülről legyezőszerűen kibomló méretei kínálnak. Az alakok a kép síkjával párhuzamosan ülnek, állanak, vagy táncolnak, a talaj azonban a kép síkját szögben metszi. Ez a szerkesztési törés akár akarattal történt, akár elnézésből született, mindenképen felemássá teszi a kép egységét. Ha meg csupán a színeket nézzük, akkor igen szép, nyugodt színharmoniókkal benépesített felületet kapunk. Ilyenképen a színek is tompítják a sugallani akart sötét kavargást és zsufolttságot. Mindez nem írható a nagy méret számlájára, mert a vázlaton is tapasztalhatjuk ezeket az erőtlenségeket. Remélhető, hogy Kovács Zoltán nem tekinti végső fogalmazásnak ezt a képet s a magvában levő alvilági féktelenség és elgondolkozó szemlélődés (az előtér fonó alakjai!) szerencsésebb formában s nagyobb sugalló erővel érlelődik képpé és jelképpé benne.

Ezzel el is érkezünk Kovács Zoltán kis olajképeire, művészi természetnek legjava értékeihez. Különös, látomásokkal teli világ keres bennük kibontakozást. Néha meglepő tisztaságú a látomás, máskor emlékképek zavarják közvetlen hatását. Tiszta színeibe csak ritkán kerülnek megtört, piszkos foltok. Színfantáziája gazdag és meggyőző. Erőtéljes, összegező előadású képei s egészséges kompozíciói közt önellentmondásként hat *Önarcképe*. Ványadt, affektált mozdulata, beteges, sovány rajza, megtört színei a fin de siècle mindenáron beteges, önmaga emésztésébe fáradt pózában születtek. A fej modoros elhajlása, a nyak sablonos vonaljátéka mind olyan másodlány hatására mutat, amely nem méltó Kovács Zoltánhoz. Élénk ellentétben áll ezzel a képével *Feleségéről* festett arcképe, amelynek színei érdekes, távoli összhangokkal népesítik be a felületet s igen magasrendű módon értékelt, átköltött naturalisztikus alkotássá emelik a festményt. *Öregasszonya* igen jó tanulmány, a sötét színek egymásba való fokozása a kép alsó részén nagyon szépen sikerült, kár, hogy a vállak körül, unalomig megszokott eszközzel élt: világos-fehér felülettel emelte ki a felsőtestet a sötét háttérből. A fejet is túlrészletezte, mennyivel szebbek a kezek barna tömbjei! Az az ingadozás, hogy egy jó képet bevált eszközökkel igyekszik még jobbá tenni s közben megbomlik az egységes hatás, a munkásságuk kezdetén állók rokonszenves primitívisége.

Legszébb alkotásai közül való a *Pihenő* zöld, barna, rózsaszín és kék színösszhangja és nyugodt szép szerkezete. Ezt a komoly szépségű alkotást feltétlenül jobban ki kellene érlelnie, a formák tisztább rajza semmiképpen nem ártana meg. Közvetlenül mellette látjuk a piszkos színekkel s affektált mozgásélménnyel a meg nem emésztett német expresszionizmusban gyökerező *Küzdelem-jét*. Rossz kép, nélküli a színeknek szép, tiszta esengését, a beléjük vegyített fehér festék megöli erejüket.

Tiszta, közvetlen líra a *Szénaboglyák* piros színharmóniája. Látomássá érett természeti kép. Az ilyen jellegű fokozásban van Kovács Zoltán tehetségének sajátossága, ez jelenthet további útján is különleges értéket alkotásaiban. A *Tejesasszonyok* félelmetes víziója, vagy a *Betakarítás* ki-kigyuladó színei mellett *Kolozsvár* című kis vázolata tűnik fel. Mindhárom a festőben élő csodavilágról árul el titokzatos látomásokat. Ezt a mágikus világot, amelynek összefüggései nem azonosak a szemmel látható világgal, néha valami rémület járja át. Önkénytelenül Sinka István egy sora jut az ember eszébe: az élők félnék. Néha távoli emlékképek idéződnek fel ebben a légkörben. A *Nő* című igen szép képe (roppant finom a fej kifejezése s a test ragyogó sárgája!) Gauguint idézi, egy-két tájképe Henri Douanier Rousseau-t juttatja eszünkbe, egy-egy alakja meg Seurat és Signac képeiből lép be ebbe a világba. Mindez zavaró és szükségtelen. Milyen szép pl. a *Nyár* nagy, sötétzöld hegyének tövében s patakja mellett dolgozó három alak környezetük aranyló melegsárgájába ágyazva!

Néhány tájképének gobelines színeit a túl sok fehér okozza. Ez a tompított, atmoszféra nélküli színharmónia a lehiggadt futurismo utáni olasz művészet sajátja. Kovács Zoltán az égből előtörő fénnel fűrészt meg a táj elkínzott fát. Fénye azonban még nem eléggé testetlen, túlságosan érzik még rajta a fehér festék meszes volta. Pedig a látomás igazán szép. A *Kapások* című képe mind szerkezetében, mind színeiben s művészi tartalmában egyike legjobb képeinek. A mozgást nem a körvonalakkal heroizálja, hanem a képfelületbe állított két alak mérete emeli a művet mélyértelmű jelképpé. Bivalyos képe sötét színhangulatával megkapó szépségű kép, színbeli ellentétéként az *Október* és a *Hazafelé* piros színhangulatai s

mély zöldje kínálkozik, mutatva azt a széles skálát, melybe Kovács Zoltán egyéniséget s gazdagságot visz.

Kissé unalmasak a hátterekben névjegyszerűen ismétlődő elkínzott fák s hullámzó egek. Tisztán irodalmi jelképek ezek, nincsen mögöttük a tépett fák vonalában tényleg meglevő szenvedés. Jó lenne a csupasz fákról egy esomó tanulmányt készítenie, mert így az egyhangúság fenyegeti. Erőteljes, szép alkotás, bár nem ment némi modorosságtól a Zsidók és én című képe.

Ha talán e beszámoló aránytalannak tűnik fel, mert több benne a bíráló megjegyzés, mind a szépségek felsorolása, akkor szolgáljon mentségül, hogy a hibák jobban elemezhetők, mert összetettek, a szépségek azonban ősi egyséjtűségükben sokkal nehezebben megközelíthetők.

Kovács Zoltán látomásokkal teli világban él s látomásainak megvan sugallóerje. Ez legértékesebb művészi tulajdonsága. Igen fejlett kultúrával bánik a színekkel s új meg új összhangokat talál bennük. Emberségének tiszta megnyilatkozását sokszor zavarja az, hogy stílusa még ingadozó s nem mindig a maga lábán jár. Néha mintha művészi önfegyelme is megmeglazulna. Csak ennek tulajdoníthatjuk, hogy két silány vázlatát (E m b e r p á r, T e s t g y ő z e l m e) is kiállította. Remélhető, hogy képességei megóvják őt attól, ahová, sajnos, sok fiatal festőnk jutott, hogy önmaga minden vonását eleve értékek tartsa.

A kiállítás egységét nézve örvendetes eseményként könyvelhetjük el, hogy Kovács Zoltánban egy új, gazdag reménységgel s sok tehetséggel induló művészembert ismerhettünk meg. Elszomorító volt látni, hogy e tagadhatatlan értékű kiállításon a közönség jóformán nem vásárolt. Sürgősen szükség van közönségnevelésre, mert a nemrég marosvásárhelyi példa is mutatja, hogy a jól felkeltett érdeklődés a vásárlási kedvet is magával hozza.

László Gyula.

A RUMÉN-MAGYAR NYELVI HATÁS KÉRDÉSÉHEZ

A több évszázados erdélyi magyar-rumén együttélés még a több, mint két évtizedes rumén megszállás következményeképpen az erdélyi magyarság nyelvébe számos rumén szó került bele. Egészen a közhatalomváltozásig ez a hatás csak a túlnyomó többségű rumén vidékeken, tehát csak szórványosan jelentkezett. Tiszta magyar lakosságú vidéken alig egy-két rumén eredetű szó terjedt el. A közhatalomváltozás után a helyzet lényegesen megváltozott: a szórványos népnyelvi hatáshoz járult a rumén hivatalos- és köznyelv hatása is. A közhivatalokkal való mindennapi érintkezés, újságíróink hanyagsága s rumén közép- és felsőiskolát végzett ifjúságunk nemzeti öntudatának gyengülése következtében nap-nap után belopózott nyelvünkbe egy-egy idegen szó. Hogy mennyire nem vertek gyökeret nyelvünkben, s hogy mennyire nélkülözhattük volna őket, eléggé bizonyítja az, hogy a visszatért keleti és erdélyi részekben máról-holnapra eltűntek. Annak idején azonban komolyan fenyegették (s a megszállt területeken fenyegetik még ma is) nyelvünk tisztaságát. A népnyelvbe átkerült szavak sokkal mélyebb gyökeret vertek, s ezek, mivel a rumén hatás ezeken a területeken ma is érvényesül, valószínűleg végképpen meghonosodnak.

A rumén hatás kérdésével többen foglalkoztak. A Magyar Nyelvőr és a Magyar Nyelv hasábjain számos ilyen természetű közlés jelent meg. Írtak több összefoglaló tanulmányt is. Az 1918-előtt írt ilyen tanulmányok ter-